

author. The results differ significantly from the estimates that have been established in historiography and the media. It is stated in the article, that even much more precise calculations could be done as a result of further research.

Keywords: Kurenivka mudslide, engineering hazards, Kirilivska Street, Babi Yar, local history.

Афанасьев И. Ю., кандидат исторических наук, доцент кафедры рекламы и связей с общественностью, Гуманитарный институт Киевского университета им. Бориса Гринченко (Украина, Киев), ilyas05@gmail.com

Уточнение последствий Куреневской катастрофы

Целью статьи является уточнение потерь, вызванных Куреневской трагедией – катастрофой, произошедшей 13 марта 1961 г. в Киеве, в результате прорыва дамбы в Бабьем Яру. Анализируются источники и литература по данной теме. Исследуются обстоятельства, масштаб разрушений. Определяются минимальные и максимальные возможные пределы количества погибших в зоне затопления. Полученные результаты значительно отличаются от оценок, которые сложились в историографии и СМИ. Работа основывается на применении общего научного принципа объективности, методов синхронного и диахронного сравнительного анализа. Изучение, сопоставление научных статей, публицистики, обнародованных архивных источников (фонды ОГА СБУ, ЦГАВО Украины, ЦГАОО Украины, ЦГКФФА Украины им. Г. С. Пшеничного) по теме данной работы, сочетается с собственным количественным исследованием.

Ключевые слова: Куреневская трагедия, техногенные катастрофы, Кирилловская улица, Бабий Яр, локальная история.

* * *

УДК 930.2:328.132.7[477]«1990/2013»

Бобровник Ю. В.,

кандидат исторических наук, керівник відділу підтримки освітніх ініціатив, професійного розвитку та кар'єри, ДВНЗ «Переяслав–Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (Україна, Переяслав–Хмельницький), peasmo@ukr.net

СТВОРЕННЯ ТА РОЗВИТОК ІНСТИТУТУ ПРЕЗИДЕНТА НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНИ (1990–2013 РР.): ІСТОРИОГРАФІЯ

Інститут Президента був створений після проголошення незалежності України. 1991 р. було обрано Президента України, який відразу долучився до активного політичного життя країни, проте фактично не мав необхідного адміністративного ресурсу для виконання власних обов'язків. На той час Україна не мала історичних традицій президентства, ні чіткого плану дій, окрім політичних передвиборчих обіцянок Президента Леоніда Кравчука. З огляду на такі обставини інститут Президента в Україні розбудовувався з нуля.

Метою статті є спроба дослідити рівень наукового вивчення історії створення та розвитку інституту Президента України в 1990–2013 рр. Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких завдань: дослідити, систематизувати та узагальнити матеріали опублікованих наукових розвідок, що стосуються історії створення та розвитку інституту Президента в незалежній Україні.

Під час підготовки статті використано метод історіографічного синтезу, який дав змогу зосередити увагу на проблематиці опублікованих історичних досліджень, більшою мірою лише фрагментарно висвітлюють історію становлення та розвитку інституту Президента в незалежній Україні.

Відзначаючи вагомий внесок науковців у вивчення окресленої проблеми, вважаємо за доцільне зауважити, що історичний аспект запровадження та розвитку інституту Президента в умовах становлення Української незалежної держави належно не розкритий. Праці історичного характеру стосуються переважно висвітлення історії діяльності Президента України, розвитку та розбудови протипаг міжєлданних повноважень. Окрему групу становлять праці політологічного напрямку, у яких надаються порівняння повноважень президентів різних країн, де опосередковано висвітлені механізми реалізації тих повноважень, їх структури. Ще одну групу становлять наукові дослідження правової тематики, а саме конституційного права. Автори цих праць безпосередньо зосереджуються на тлумаченні понять, законів, механізмів реалізації повноважень Президента України.

Ключові слова: історіографія, Президент України, інститут Президента України, Адміністрація Президента, державна адміністрація, інститут президентства.

Основним документом, що визначає структуру вищих органів влади України, є Конституція. Українська незалежна держава успадкувала систему органів влади від УРСР, окрім державні органи влади, а також

створено нові. Упродовж тривалого часу Україна діяла Конституція УРСР, до якої вносилися численні зміни та доповнення, що відповідно вимагало прийняття додаткових законів, які б регламентували норми конституційних змін, давали можливість функціонувати державним органам влади. Інститут Президента був створений після проголошення незалежності України. 1991 р. було обрано Президента України, котрий відразу долучився до активного політичного життя країни, без необхідного адміністративного ресурсу для виконання власних обов'язків. Чіткого плану дій, окрім політичної передвиборчої програми Президента Леоніда Кравчука, Українська держава не мала. Потреба у здійсненні системного наукового аналізу нагромаджених знань з історії формування структури органів влади в незалежній Україні визначає актуальність дослідження.

Метою статті є спроба дослідити рівень наукового вивчення історії створення та розвитку інституту Президента України в 1990–2013 рр.

Реалізація поставленої мети передбачає виконання таких завдань: дослідити, систематизувати та узагальнити матеріали опублікованих наукових розвідок, що стосуються історії створення та розвитку інституту Президента в незалежній Україні.

Досліджуючи інститут Президента в Україні, спершу слід зосередити увагу на тлумаченні зазначеного поняття. У науковій літературі при характеристиці правового становища Президента найчастіше застосовуються терміни «правовий статус Президента», «інститут Президента» та «інститут президентства». Вони близькі за своїми значеннями, але не тотожні. Стосовно до цього, російський дослідник Б. Єлісеєв зазначав: «Як інститут конституційного права, інститут Президента складається з тих конституційно–правових норм, що регулюють його обрання, вступ на посаду, функціонування й відставки, тоді як нормативний зміст правового статусу Президента обмежується тільки рамками його діяльності» [6, с. 10]. Цілком зрозуміло, що Президент як глава держави може отримати певний статус тільки після обрання та інавгурації. В. Каїнов стверджував: «По–перше, правові норми, що складають у своїй сукупності інститут Президента, є первинними щодо правового статусу Президента; по–друге, інститут Президента за своїм нормативним обсягом ширший від правового статусу Президента. Останній охоплює насамперед сукупність функцій і повноважень Президента. Функції Президента свідчать та повноваження, про його правові можливості в їх реалізації. У найзагальнішому вигляді повноваження Президента сконцентровані в його правах і обов'язках. Тим самим правовий статус Президента визначає його діяльність. На відміну від правового статусу Президента обсяг інституту Президента ширший: він утворюється за рахунок правових норм, що визначають не тільки його функціонування, а й обрання» [11, с. 123]. Таким чином, правовий статус Президента складає тільки частину інституту Президента, оскільки за змістом вужчий від останнього.

Вимагають також уточнення параметри застосування термінів «інститут Президента» та «інститут президентства». На думку Волошук, при дослідженні цього конституційно–правового інституту слід застосовувати словосполучення «інститут Президента», а не «інститут президентства», яке подекуди вживається в науці та

політичній практиці, однак має дещо інший відтінок [4, с. 234]. Інститут Президента як юридичну конструкцію можна вважати як системою взаємопов'язаних елементів, що доповнюють одне одного й мають таку внутрішню побудову: 1) порядок обрання Президента; 2) правове становище Президента у структурі органів державної влади; 3) функції та повноваження Президента; 4) припинення повноважень Глави Держави; 5) можлива відповідальність Президента за державну зраду й порушення Конституції. Отже, інститут Президента в найзагальнішій формі можна визначити як систему конституційно-правових норм, що регулюють формування та функціонування президентської влади [25]. Цікавими є висновки та узагальнення А. Пахарєва щодо розвитку саме інституту президентства, який він чітко пов'язував із діяльністю та ініціативами конкретного Президента України. Так, дослідник зазначав, що інститут президентства, запроваджений у липні 1991 р., перебував в зародковому стані до перших в історії країни всенародних президентських виборів 1 грудня 1991 р. За першого Президента було побудовано першооснову вертикалі виконавчої влади в незалежній Україні. За другого Президента термін «інститут президентства» був закріплений положенням Конституції України 1996 р. та відповідними законодавчими актами про президентські структури: Адміністрацію і Раду Безпеки. По суті інститут президентства за другого Президента став провідною владною структурою [19, с. 35–38]. Згідно з твердженням Н. Плахотнюка, інститут президентства – це сукупність правових норм, що регулюють суспільні відносини, змістом яких є діяльність Президента України. Це передусім політико-правові відносини, які можуть мати як паритетний, так і субординаційний характер, вони врегульовані конституційним, адміністративним, кримінальним і цивільним правом. Автор виділяє такі елементи інституту президентства: порядок виборів, вступ на посаду, відповідальність, припинення повноважень та компетенції. В «елементах інституту президентства» Н. Плахотнюк вбачає низку норм, що впорядковують суспільні відносини, учасником яких є Президент України [20, с. 3]. На його думку, підставами до введення інституту президентства в Україні були: 1) наявність історичних традицій республіканської форми правління; 2) наявність історичних традицій розподілу влади; 3) існування в політичній історії України створення інституту президентства; 4) відображення в партійних документах початку ХХ ст. положень про організацію влади в Українській державі з можливістю включення до державних органів посади президента; 5) недоцільність виконання президентських функцій «колегіальним главою держави» під час перебування УРСР у складі СРСР; 6) інституціоналізація поста президента СРСР у 1990 р. і неможливість керівництва СРСР зупинити процес розпаду Союзу; 7) проголошення в УРСР у липні 1990 р. принципу розподілу влади; 8) суб'єктивні підстави введення інституту президентства й обрання Президента України були пов'язані із зіткненням інтересів окремих політичних сил, неспроможних на початку 90-х рр. отримати більшість у Парламенті, але таких, що мали можливість впливати на конкретну особу – Президента [20, с. 9].

На нашу думку, поняття «інститут Президента» варто розглядати ширше, а саме як одну із систем органів

влади в Україні, оскільки пост Президента України обіймає одна особа, котра на період обрання наділена певними повноваженнями та обов'язками. Практичне втілення у життя отриманих повноважень однією особою є нереальним, тому для виконання поставлених Конституцією завдань Президент отримав Адміністрацію, штат радників, власний бюджет, адміністрації на рівні областей та районів країни. Відповідна структура становить команду, яку на чолі із Президентом України варто класифікувати як «інститут Президента».

Різні аспекти становлення, характеристики, місця інституту Президента в механізмі реалізації державної влади розкривали у своїх працях як вітчизняні, так і зарубіжні вчені. З огляду на міждисциплінарний характер дослідження проблем становлення, розвитку, функціонування інституту Президента як інституту права та інституту держави наукові пошуки проводяться вченими-юристами, політологами, фахівцями в галузі державного управління, історії та ін.

Аналіз останніх публікацій свідчить, що теоретико-методологічні та практичні аспекти дослідження інституту Президента в контексті конституційного права України висвітлені в наукових роботах В. Сухоноса [23, с. 240–261], В. Шаповала [26], В. А. Шатіла [27–29], Г. С. Журавльова [7, с. 32–35], М. Зелінська [9, с. 41–44], А. Колодія [14], В. Погорілка [21] та ін.

Дослідженням історії становлення інституту глави держави в Україні займалися В. Бараєв, Г. Кривчик [1, с. 10–20], М. Кармазіна [12], Н. Кононенко [15]. Суспільно-політичні передумови запровадження інституту Президента на початку 1990-х рр. розкрив у своїй статті І. Процик [22]. Роль політичних партій України у формуванні інституту президентства висвітлює О. Терзі [24]. Місце інституту Президента України в структурі державного управління досліджували О. Корх, Б. Глозов та І. Карнаух [16, с. 2–10]. Значна частина праць науковців присвячена порівняльній характеристиці інституту Президента України з такими ж інститутами Франції, США; це, зокрема, розвідки О. Бойко та О. Волошук [2; 4].

В історико-правовому аспекті варто відзначити дослідження В. Горбатюк, де автор зосередився на історії формування системи повноважень Президента у правовій системі координат, що зумовлювалася Конституцією та існуючими законами України [5]. Окремі структурні елементи інституту Президента досліджувала О. Зозуля, котра здійснила аналіз нормативно-правових засад формування сучасної Адміністрації Президента України, підтвердила ґрунтовність та практичну необхідність реорганізації Секретаріату Президента в Адміністрацію Президента України в рамках удосконалення забезпечення діяльності Глави Держави [10, с. 408–418]. Порівняльну характеристику інститутів президента в різних країнах здійснив В. Кохановський [17, с. 46–50].

З позиції конституційних засад діяльності Президента здійснено аналіз президентської вертикалі в системі вищих органів влади в Україні у праці Ф. Бурчака [3]. Інституту Президента приділено увагу в монографії С. Лінецького, який досліджував його в контексті політико-правового аналізу державного режиму в Україні. Так, учений розглядав розвиток інституту Президента через призму еволюції повноважень Глави Української Держави. Науковець, по-перше, нетрадиційно виділяє президентську республіку, під якою розуміє конструкцію,

коли Президент є главою держави й виконавчої влади, сам керував урядом, призначав та звільняв міністрів, одночасно Парламент не втручався у діяльність уряду. Ця модель, на думку автора, в Україні цілісного й завершеного вигляду не набула, хоча й проіснувала впродовж 1991–1996 рр. Вона добре простежувалася у вигляді тенденції державного розвитку в 1991–1992 та 1995–1996 рр. як домінанта політико-правового й конституційного процесу. Особливо посилилася ця тенденція протягом 1995–1996 рр. під час ухвалення нової Конституції. По-друге, С. Лінецький виокремлював квазіпрезидентську республіку, за якої Президент є главою держави й виконавчої влади, керує урядом опосередковано, через одноосібно призначеного Прем'єр-міністра, звільняє уряд самостійно, а Парламент не втручається або має обмежене поле втручання в роботу уряду. Зазначена модель повністю реалізувалася лише в 1995–1996 рр., але як тенденція еволюції форми правління простежувалася в 1991–1995 рр. По-третє, автор монографії виокремлює президентсько-парламентську республіку, коли Президент є Главою Держави й виконавчої гілки влади, за його поданням Парламент призначає Прем'єр-міністра. У межах цієї моделі Парламент не мав права висувати власну кандидатуру на посаду голови уряду, а Кабінет Міністрів України зберігав подвійне підпорядкування: Президентіві та Парламенту. Ця модель реально існувала, згідно з висновками дослідника, у 1991–1995 рр., особливо була послаблена в 1992–1993 та 1994–1995 рр.; у вигляді тенденції еволюції інституту Президента зберігається й після 1996 р. По-четверте, С. Лінецький виділяв парламентсько-президентську республіку, за якої Президент був Главою Держави, а Прем'єр-міністр очолює виконавчі структури влади й обирається та затверджується Президентом і Парламентом спільно. У цілісному вигляді ця модель не існувала, а як тенденція виявилася особливо помітною в 1993–1994 рр. [18, с. 34].

Окрему частину матеріалу складають праці історичного характеру, у яких розглядається перебіг суспільно-політичних подій періоду 1990–2013 рр. та у відповідному історичному контексті аналізувався інститут Президента в Україні. До таких досліджень варто віднести розвідку В. Зайцева. Домінантним напрямом у дослідженні автора є інститут Президента, а саме аналіз його конституційних повноважень та процес історичної еволюції структури. У концептуальному аспекті переважає розгляд інституту Глави Держави в системі координат співвідношення повноважень Президента та Верховної Ради України з висвітленням історичних трансформацій президентсько-парламентської моделі в парламентсько-президентську і в подальшому у президентсько-парламентську [8, с. 5–29].

О. Кінаєв у запропонованій ним типології інститутів президента в різних державах виділив Україну в самостійну групу, зазначаючи, що «український тип правомірно розглядати як перехідний між французьким та російським» [13, с. 126–137].

Відзначаючи вагомий внесок науковців у вивчення окресленої проблеми, вважаємо за доцільне зауважити, що історичний аспект запровадження та розвитку інституту Президента в умовах становлення Української незалежної держави належно не розкритий. Праці історичного характеру стосуються переважно висвітлення історії діяльності Президента України, протистояння між гілками влади. Окрему групу становлять дослідження

політологічного напрямку, у яких здійснюється порівняння повноважень президентів різних країн і принагідно розкривається механізми реалізації цих повноважень та їх структура. Окрім того, з'явилися дослідження правової тематики, а зокрема конституційного права. Їх автори зосереджують увагу на тлумаченні понять, законів, механізмів реалізації повноважень Президента України.

Список використаних джерел

1. Бараєв Володимир, Кривчик Геннадій. Інститут глави держави: Українська традиція та сьогодення // Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць / редкол.: С. М. Серьогін (голов. ред.) та ін. – Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2008. – Вип.1 (31). – 296 с.
2. Бойко О. В. Інститут президенства в Україні і США (порівняльно-правовий аналіз): Автореф. дис... канд. юрид. наук. – К., 2004. – 20 с.
3. Бурчак Ф. Г. Президент України / Ф. Г. Бурчак; НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корещького. – К.: Ін Юре, 1997. – 24 с. – (Бібліотечка «Нова Конституція України»).
4. Волощук О. Т. Інститут Президента у Франції, Росії та Україні: конституційні норми і політична практика. Монографія / О. Т. Волощук. – Чернівці: Технодрук, 2009. – 301 с.
5. Горбатюк В. В. Інститут Президентства в Україні: історико-правовий аспект [Електронний ресурс]: електронна бібліотека юридичної бібліотеки «Правознавець» – Режим доступу: <http://pravoznavec.com.ua/period/article/7176/%C2> – Заголовок з екрану.
6. Елисеєв Б. П. Інститут Президента Російської Федерації: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.02 / Б. П. Елисеєв. – М., 1992. – 20 с.
7. Журавльова Г. С. Інститут президентства в Україні на етапі проведення конституційної реформи / Г. С. Журавльова, О. Д. Чуднівська // Влада. Людина. Закон. – 2007. – №2. – С.32–35.
8. Зайцев В. Конфлікти між гілками влади в процесі їх становлення (1991–1996). – В кн.: Становлення владних структур в Україні (1991–1996) / Редкол.: О. Гарань, В. Кулик, О. Майборода. – К., 1997. – 168 с.
9. Зелінська М. І. Інститут президентства в Україні (визначення конституційного статусу Президента) // Роль науки, релігії та суспільства у формуванні моральної особистості: Матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції / Відпов. ред. С. Б. Іванова. – Донецьк: ППП «Наука і освіта», 2005. – С.41–44.
10. Зозуля О. І. Правові засади формування Адміністрації Президента України / О. І. Зозуля // Ворот права. – 2011. – №1. – С.408–418. [Електронний ресурс]: офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. – Режим доступу: <https://nbuv.gov.ua/e-journals/2011-1/11zoifpu.pdf> – Заголовок з екрану.
11. Каїнов В.І. Інститут президентства: конституційно-правовий статус: дисс. ... д-ра юрид. наук: 12.00.02. – СПб., 1999. – 407 с.
12. Кармазіна М. Інститут президентства: походження та сутність феномена [Електронний ресурс]: Український центр політичного менеджменту. – Режим доступу: <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent.php3?m=1&n=26&c=355> – Заголовок з екрану, Кармазіна М. Президентство: український варіант. – К., 2007. – 268 с.
13. Кінаєв А. В. Інститут президентства в странах Центральной и Восточной Европы как индикатор процесса политической трансформации // Полис. – 2002. – №2. – С.126–137.
14. Колодій А. У питаннях конституціоналізму у великій консерватор / А. Колодій [Електронний ресурс]: Діалог. – Режим доступу: http://dialogs.org.ua/dialog.php?id=54&op_id=915#915 – Заголовок з екрану.
15. Кононенко Н. В. Інститут президентства в Україні: політологічний аналіз: Автореф. дис. к. політ. наук: 23.00.02 / НАН України, Ін-т політ. і етнонац. Досл.-нь. – К., 1996. – С.6. заг. 14 с.
16. Корх Олександр, Глотов Борис, Карнаух Інна. Роль інституту Президента за парламентсько-президентської форми державного правління в Україні // Актуальні проблеми державного управління: Збірник наукових праць / редкол.: С. М. Серьогін (голов. ред.) [та ін.]. – Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2008. – Вип.2 (32). – 296 с.
17. Кохановський В. В. Інститут президентства та строк його повноважень в Україні та інших країнах світу: порівняльно-правовий аналіз / В. В. Кохановський [Електронний ресурс]: Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. – 2012. – №2. – С.46–50. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npnau_2012_2_11.pdf – Заголовок з екрану.
18. Лінецький С. В. Метаморфози державного режиму України (політико-правовий аналіз). – К., 2003. – 234 с.

19. Пахарев А. Д. Політичні інститути і процеси в сучасній Україні. Навчальний посібник. – К.: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2011. – 182 с.
20. Плахотнюк Н. Г. Інститут президентства в Україні: становлення та розвиток: монографія / Н. Г. Плахотнюк, В. І. Мельниченко; НАДУ при Президентові України. – К.: Видавн. дім «Максимум», 2004. – 126 с.
21. Погорілко В. Ф. Інститут президентства в Україні // Державотворення і право творення в Україні: досвід, проблеми, перспективи / За заг. ред. Ю. С. Шемчушенка: Монографія. – К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2001. – С.114.
22. Процик І. Суспільно-політичні передумови запровадження інституту президентства в Україні на початку 90 рр. ХХ ст. / Ігор Процик [Електронний ресурс]: офіційний сайт Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/NZT-NPU/Ist/2009_2/materialy/2009_2/Protsyk.pdf – Заголовок з екрану.
23. Сухонос В. В. Інститут глави держави в конституційному праві: монографія / В. В. Сухонос. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2011. – 339 с.
24. Терзі О. С. Роль політичних партій України у формуванні інституту президентства (1991–1996 рр.) // Наука. Релігія. Суспільство. – 2004. – №2. – С.157–159.
25. Хмарук Тарас. Появляється та значення інституту Президента України [Електронний ресурс]: Науковий блог Національного університету «Острозька Академія». – Режим доступу: <http://naub.oa.edu.ua/2013/ponyattya-ta-znachennya-institutu-prezydenta-ukrajiny/> – Заголовок з екрану.
26. Шаповал В. М. Президент у механізмі здійснення державної влади. – К., 1995. – 203 с.
27. Шатіло В. А. Інститут президентства в системі державної влади України. – К., 2004. – 159 с.
28. Шатіло В. А. Місце Президента України в системі органів державної влади // Право України. – 2003. – № 5. – С.123–127.
29. Шатіло В. А. Теоретичні проблеми інституту президентства в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.02 «Конституційне право» / В. А. Шатіло. – К., 2005. – 15 с.
- References**
1. Baraiev Volodymyr, Kryvchuk Hennadii. Instytut hlavy derzhavy: Ukrainska tradytsiia ta sohodennia // Aktualni problemy derzhavnogo upravlinnia: Zbirnyk naukovykh prats / redkol.: S. M. Serohin (holov. red.) ta in. – Dnipropetrovsk: DRIDU NADU, 2008. – Vyp.1 (31). – 296 s.
2. Boiko O. V. Instytut prezydentstva v Ukraini i SSHA (porivnialno-pravovyi analiz): Avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk. – K., 2004. – 20 s.
3. Burchak F. H. Prezydent Ukrainy / F. H. Burchak; NAN Ukrainy, Instytut derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho. – K.: In Yure, 1997. – 24 s. – (Bibliotekha «Nova Konstytutsiia Ukrainy»).
4. Voloshchuk O. T. Instytut Prezydenta u Frantsii, Rosii ta Ukraini: konstytutsiini normy i politychna praktyka. Monohrafiia / O. T. Voloshchuk. – Chernivtsi: Tekhnodruk, 2009. – 301 s.
5. Horbatiuk V. V. Instytut Prezydentsva v Ukraini: istoryko-pravovyi aspekt [Elektronnyi resurs]: elektronna biblioteka yurydychnoi biblioteki «Pravoznavets». – Rezhym dostupu: <http://pravoznavets.com.ua/period/article/7176/%C2> – Zaholovok z ekranu.
6. Elyseev B. P. Institut Prezydenta Rossiyskoi Federatsyi: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: 12.00.02 / B. P. Elyseev. – M., 1992. – 20 s.
7. Zhuravlova H. S. Instytut prezydentstva v Ukraini na etapi provedennia konstytutsiinoi reformy / H. S. Zhuravlova, O. D. Chudnivets // Vlada. Liudyna. Zakon. – 2007. – №2. – S.32–35.
8. Zaitsev V. Konflikty mizh hilkamy vlady v protsesi yikh stanovlennia (1991–1996). – V kn.: Stanovlennia vladnykh struktur v Ukraini (1991–1996) / Redkol.: O. Haran, V. Kulyk, O. Maiboroda. – K., 1997. – 168 s.
9. Zelinska M. I. Instytut prezydentstva v Ukraini (vyznachennia konstytutsiinoho statusu Prezydenta) // Rol nauky, religii ta suspilstva u formuvanni moralnoi osobystosti: Materialy XVI Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii / Vidpov. red. S. B. Ivanova. – Donetsk: IPShI «Nauka i osvita», 2005. – S.41–44.
10. Zozulia O. I. Pravovi zasady formuvannia Administratsii Prezydenta Ukrainy / O. I. Zozulia // Vorum prava. – 2011. – №1. – S.408–418. [Elektronnyi resurs]: ofitsiinyi sait Natsionalnoi biblioteki imeni V. I. Vernadskoho. – Rezhym dostupu: <https://www.nbu.gov.ua/e-journals/2011-1/1zoifpu.pdf> – Zaholovok z ekranu.
11. Kaynov V. Y. Instytut prezydentstva: konstytutsiynno-pravovoi status: dys. ... d-ra yuryd. nauk: 12.00.02. – SPb., 1999. – 407 s.
12. Karmazina M. Instytut prezydentstva: pokhodzhennia ta sutnist fenomena [Elektronnyi resurs]: Ukrainskyi tsentr politychnoho menezhmenta. – Rezhym dostupu: <http://www.politik.org.ua/vidmagcontent.php3?m=1&n=26&c=355> – Zaholovok z ekranu, Karmazina M. Instytut prezydentstva: ukrainskyi variant. – K., 2007. – 268 s.
13. Kynaev A. V. Instytut prezydentstva v stranakh Tsentralnoi y Vostochnoi Evropy kak indikator protsessava politicheskoi transformatsyi // Polys. – 2002. – №2. – S.126–137.
14. Kolodii A. U pytanniakh konstytutsionalizmu ya velykyi konservator / A. Kolodii [Elektronnyi resurs]: Dialoh. – Rezhym dostupu: http://dialogs.org.ua/dialog.php?id=54&op_id=915#915 – Zaholovok z ekranu.
15. Kononenko N. V. Instytut prezydentstva v Ukraini: politolohichniy analiz: Avtoref. dys. k. polit. nauk: 23.00.02 / NAN Ukrainy, In-t polit. i etnonats. Dosl-n. – K., 1996. – S.6 zah. 14 s.
16. Korkh Oleksandr, Hlotov Borys, Karnaukh Inna. Rol instytutu Prezydenta za parlamentsko-prezydentsoi formy derzhavnogo pravlinnia v Ukraini // Aktualni problemy derzhavnogo upravlinnia: Zbirnyk naukovykh prats / redkol.: S. M. Serohin (holov. red.) [ta in.]. – Dnipropetrovsk: DRIDU NADU, 2008. – Vyp.2 (32). – 296 s.
17. Kokhanovskiy V. V. Instytut prezydentstva ta strok yoho povnovazhen v Ukraini ta inshykh krainakh svitu: yurydychnyi visnyk analiz / V. V. Kokhanovskiy // [Elektronnyi resurs]: Poryudychnyi visnyk. Povitriane i kosmichne pravo. – 2012. – №2. – S.46–50. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Npnau_2012_2_11.pdf – Zaholovok z ekranu.
18. Linetskyi S. V. Metamorfozy derzhavnogo rezhymu Ukrainy (polityko-pravovyi analiz). – K., 2003. – 234 s.
19. Pakhariev A. D. Politychni instytuty i protsesy v suchasni Ukraini. Navchalnyi posibnyk. – K.: Instytut politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy, 2011. – 182 s.
20. Plakhotniuk N. H. Instytut prezydentstva v Ukraini: stanovlennia ta rozvytok: monohrafiia / N. H. Plakhotniuk, V. I. Melnychenko; NADU pry Prezydentovi Ukrainy. – K.: Vydavn. dim «Maksimum», 2004. – 126 s.
21. Pohorilko V. F. Instytut prezydentstva v Ukraini // Derzhavotvorennia i pravo tvorennia v Ukraini: dosvid, problemy, perspektyvy / Za zah. red. Yu. S. Shemchushenka: Monohrafiia. – K.: In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho, 2001. – S.114.
22. Protsyk I. Suspijno-politychni peredumovy zaprovadzhenia instytutu prezydentstva v Ukraini na pochatku 90 rr. XX st. / Ihor Protsyk [Elektronnyi resurs]: ofitsiinyi sait Natsionalnoi biblioteki imeni V. I. Vernadskoho. – Rezhym dostupu: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/NZT-NPU/Ist/2009_2/materialy/2009_2/Protsyk.pdf – Zaholovok z ekranu.
23. Sukhonos V. V. Instytut hlavy derzhavy v konstytutsiynomu pravi: monohrafiia / V. V. Sukhonos. – Sumy: DVNZ «UABS NBU», 2011. – 339 s.
24. Terzi O. S. Rol politychnykh partii Ukrainy u formuvanni instytutu prezydentstva (1991–1996 rr.) // Nauka. Relihiia. Suspilstvo. – 2004. – №2. – S.157–159.
25. Khmaruk Taras. Poniattia ta znachennia instytutu Prezydenta Ukrainy [Elektronnyi resurs]: Naukovyi bloh Natsionalnoho universytetu «Ostrovska Akademiia». – Rezhym dostupu: <http://naub.oa.edu.ua/2013/ponyattya-ta-znachennya-institutu-prezydenta-ukrajiny/> – Zaholovok z ekranu.
26. Shapoval V. M. Prezydent u mekhanizmi zdiisnennia derzhavnoi vlady. – K., 1995. – 203 s.
27. Shatilo V. A. Instytut prezydentstva v sistemii derzhavnoi vlady Ukrainy. – K., 2004. – 159 s.
28. Shatilo V. A. Mistse Prezydenta Ukrainy v sistemii orhaniv derzhavnoi vlady // Pravo Ukrainy. – 2003. – №5. – S.123–127.
29. Shatilo V. A. Teoretychni problemy instytutu prezydentstva v Ukraini: avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk: spets. 12.00.02 «Konstytutsiine pravo» / V. A. Shatilo. – K., 2005. – 15 s.
- Bobrovnik Yu. V., Candidate of Historical Sciences,**
Head of supporting educational initiatives, professional development and career SHEE «Pereiaslav-Khmelnytskyi State Pedagogical University named after Grigoriia Skovorody»
(Ukraine, Pereiaslav-Khmelnytskyi), neasmo@ukr.net
- The creation and development institute of the President of independent Ukraine (1990–2013): historiography**
- The institute was created by the President after independence in Ukraine. In 1991 it was elected the President of Ukraine, who immediately joined the active political life, but in fact did not have the necessary administrative resources to perform their duties. Historical traditions of Ukrainian presidency, a clear plan of action, in addition to political campaign promises of President of Ukraine Leonid Kravchuk had. Therefore, the institution of the President of Ukraine steadily created from scratch.*
- The article is an attempt to explore the level of scientific study of the history of the creation and development of the institution of the President of Ukraine in 1990–2013.*

For the purpose chosen task is to investigate, organize and summarize published scientific knowledge concerning the history of the institute and the President of the independent Ukraine.

In preparing for the article it was used the method of synthesis of historiography, which allowed to focus on the issue published historical studies in a greater extent only in fragments covering the history of formation and development of the institution of the President of the independent Ukraine.

Noting the significant contribution of scientists in studying the problems outlined, we consider it appropriate to note that the historical aspect of the implementation and development of the institution of the President of Ukraine in conditions of Ukrainian independent state not properly disclosed. Proceedings of historical character related primarily to highlight the history of the President of Ukraine, relations or development and capacity balances authority. A separate group consists of political labor movement. They are mainly interesting comparison powers of presidents of various countries where indirect implementation mechanisms has highlighted the powers of their structure. Another research group is the right content, such as constitutional law. The authors of these works directly focus on the interpretation of concepts, laws, mechanisms for implementing powers of the President of Ukraine.

Keywords: historiography, the President of Ukraine, the institute of the President of Ukraine, the Presidential Administration, State Administration, the presidency.

Бобровник Ю. В., кандидат исторических наук, руководитель отдела поддержки образовательных инициатив, профессионального развития и карьеры, ГВУЗ «Переяслав–Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди» (Україна, Переяслав–Хмельницький), peasmo@ukr.net

Создание и развитие института Президента независимой Украины (1990–2013 гг.): историография

Институт Президента был создан после провозглашения независимости Украины. В 1991 г. был избран Президент Украины, который сразу присоединился к активной политической жизни страны, однако фактически не имел необходимого административного ресурса для выполнения своих обязательств. В то время Украина не имела ни исторических традиций украинского президентства, ни четкого плана действий. В связи с этим институт Президента в Украине развивался с нуля.

Целью статьи является попытка исследовать уровень научного изучения истории создания и развития Института Президента Украины в 1990–2013 гг. Реализация поставленной цели предполагает решение, систематизировать и обобщить материалы опубликованных научных трудов, касающиеся истории создания и развития института Президента в независимой Украине.

При подготовке статьи был использован метод историографического синтеза, который позволил сосредоточить внимание на проблематике опубликованных исторических исследований, в большей степени лишь фрагментарно освещающих историю становления и развития института Президента в независимой Украине.

Констатируя значительный вклад ученых в изучение обозначенной проблемы, считаем целесообразным отметить, что исторический аспект внедрения и развития института Президента в условиях становления Украинского независимого государства должным образом не раскрыт. Исследования исторического характера касаются преимущественно освещения истории деятельности Президента Украины. Отдельную группу составляют работы политологического направления. Они преимущественно интересны сравнением полномочий президентов разных стран, где косвенно освещены механизмы реализации тех полномочий, их структуры. Еще одну группу составляют научные исследования правового содержания, а именно конституционного права. Авторы этих работ непосредственно сосредотачиваются на толковании понятий, законов, механизмов реализации полномочий Президента Украины.

Ключевые слова: историография, Президент Украины, институт Президента Украины, Администрация Президента, государственная администрация, институт президентства.

***

УДК 94(477):316.647.6

Паска Б. В., аспірант, Інститут історії, політології і міжнародних відносин, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника» (Україна, Івано–Франківськ), rankabogdan@i.ua

ДИСИДЕНТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИКА ВАЛЕНТИНА МОРОЗА У 1969–1970 РОКАХ

Проаналізовано дисидентську діяльність історика Валентина Мороза під час його перебування на волі між першим та другим ув'язненнями у вересні 1969 – травні 1970 рр. в контексті українського національно-визвольного руху цього періоду. Досліджено взаємини дисидента з іншими лідерами та учасниками анти тоталітарного руху спротиву. З'ясовано роль В. Мороза у становленні івано–франківського осередку національного руху, виданні підпільного часопису

«Український вісник». На основі детального аналізу матеріалів архівних кримінальних справ В. Мороза, В. Чорновола, І. Геля, І. Світличного та спогадів учасників подій розкрито основні форми і методи боротьби дисидента проти радянського режиму. Висвітлено причини і обставини написання публіцистичних творів В. Мороза даного періоду – есе «Мойсей і Датан», «Серед снігів» і «Хроніка опору», їх зміст та основні ідеї. Автор робить висновки, що В. Мороз був одним із лідерів радикальної течії українського національного руху даного періоду та намагався своєю діяльністю вплинути на інших його учасників з метою активізації їхньої антирежимної діяльності.

Ключові слова: Валентин Мороз, український дисидентський рух, «Український вісник», В'ячеслав Чорновіл, радянський режим.

Рубіж 60–70-х рр. ХХ ст. був досить суперечливим періодом в історії анти тоталітарного руху опору в Україні. Саме на цей період припадає активізація загальносоюзного правозахисного руху, з'являються перші дисидентські організації. Зокрема, у травні 1969 р. у Москві було створено першу незалежну громадянську асоціацію – Ініціативну групу захисту прав людини в СРСР, а у листопаді 1970 р. розпочав свою діяльність Комітет з прав людини в СРСР на чолі з Андрієм Сахаровим [5, с. 549–550]. Із 1968 р. російські дисиденти розпочали нелегальне видання самвидавчого часопису – «Хроніка текущих событий», яке із перервами продовжувалося до 1983 р. Тоталітарний режим продовжував тиск на українських дисидентів, який особливо активізувався після придушення «Празької весни» у Чехословаччині в 1968 р. Влада взяла курс на посилення цензури, для чого ЦК КПРС у січні 1969 р. видав спеціальну постанову. Продовжувались судові процеси над інакодумцями. Всього протягом 1967–1971 рр. за політичними статтями 62 і 187 КК УРСР було репресовано більше 200 осіб.

Фактором, який позитивно відобразився на становищі українського руху опору, стало повернення з ув'язнення в кінці 1960-х рр. частини раніше засуджених дисидентів, які знову активно включилися в опозиційну діяльність – В'ячеслава Чорновола, Валентина Мороза, Івана Геля, Михайла Осадчого, Богдана Гориня. Одним із лідерів українського національно-визвольного руху у кінці 1960-х рр. був уродженець Волині, історик, викладач Луцького та Івано–Франківського педінститутів Валентин Якович Мороз.

Предметом статті є аналіз основних напрямків антирежимної діяльності В. Мороза протягом 1 вересня 1969 – 1 червня 1970 рр., між закінченням першого та початком другого ув'язнення. Основними завданнями дослідження є характеристика взаємин В. Мороза з іншими лідерами та учасниками українського руху спротиву, з'ясування ролі історика в організації видання підпільного журналу «Український вісник», аналіз публіцистичної діяльності В. Мороза у період «міжув'язнення». Історіографія проблеми представлена в першу чергу спробами дослідження творчої спадщини В. Мороза періоду 1969–1970 рр. у працях Г. Касьянова [22], А. Русначенка [30], О. Обертаса [26], С. Лиса [23], О. Гриніва [18], О. Полянського [29], Я. Секо [31]. В контексті висвітлення дисидентського руху цього періоду діяльність В. Мороза подають В. Деревінський [19] та І. Гель [17]. До джерельної бази статті входять матеріали архівних кримінальних справ В. Мороза 1967–1970 рр. [2; 3; 4], І. Геля 1972 р. [14; 15; 16], І. Світличного 1972–1973 рр. [12], В. Чорновола [13], а також спогади дружини В. Мороза Раїси [25], Л. Плюща [28], П. Арсенича [1].

Валентин Мороз вперше був репресований радянським режимом під час здійснення спеоперації КДБ проти українського національного руху під назвою